

Pregled teorij in modelov osebnosti: načela dobre teorije, načela razvrščanja teorij in modelov osebnosti, opišite pomembnejše klasifikacije modelov in teorij in jih primerjajte med seboj; kako bi glede na tri temeljne izvore obnašanja razvrstili naslednje modele in teorije osebnosti: Freud, Maslow, Eysenck, Skinner, Kelly, Bandura, sprti utemeljite svoje razvrščanje.

NAČELA DOBRE TEORIJE Pri razlagah osebnosti se ne moremo zlepa zadovoljiti le z eno samo razlago ali teorijo. Če jih med seboj, teorije torej, primerjamo, hitro vidimo, da je le malo takšnih, ki bi enakovredno pojasnjevale vsa pomembna področja osebnosti. Težava je v tem, da so teorije po vsebini in po svojih načelih zelo različne med seboj. Ne samo v psihologiji, tudi v drugih znanostih najdemo mnogokrat različne in nasprotujoče si poglede, pristope, metode in razlage. Znanost zadeva spoznanje, ki nam omogočajo objektivno in sistematično razumevanje in pojasnjevanje določene vrste pojavov. Teorija predstavlja sistem medsebojno povezanih znanstvenih spoznanj. Najboljša teorija je tista, ki nam najbolj razloži pojave in za tisto se moramo odločiti

NAČELA RAZVRŠČANJA Teorija osebnosti je znanstvena razlaga, ki skuša povezati spoznanja o osebnosti v celovit in koherenten sistem. Izhodišče teoretskih razlag osebnosti je velikokrat to, v čemer avtor vidi izvor osebnosti. Osebnost je zapleten pojav, zato ima več izvornih dejavnikov, ki jih lahko umestimo znotraj osebe same (interpersonalni) ali zunaj osebe (ekstrapersonalni). Teorije osebnosti v grobem razvrstimo glede na to h kateri od izvornih »lokacij« se usmerjajo. Nekatero teorije preučujejo notranje, druge zunanje izvore, tretja teorija osebnosti pa vidi glavni izvor osebnosti v kombiniranem delovanju notranjih in zunanjih dejavnikov in njihovi interakciji. Dobra teorija mora imeti tudi jasen in nedvoumen stik z dejstvi.

KLASIFIKACIJE MODELOV V znanosti sta pomembna in upravičena dva modela **NARAVOSLOVNI MODEL**: Temelji na vzročni analizi, iskanju splošnih zakonitosti in vzročnem pojasnjevanju. Ta model se pojasnjuje s pomočjo vzročnih zakonitosti, uporablja eksperimente in zadeva naravne pojave (vključujoč duševnost kot naravni pojav). **DUHOSLOVNI MODEL** Temelji na razumevanju s pomočjo ugotavljanja smisla, pomena, ki ga ima neko dejanje za njegove subjekte. Model se razumeva z življenjem v smiselno, pomensko perspektivno dogajanje. Uporablja hermenevitični pristop in zadeva duhovne, družbene in zgodovinske pojave.

TEORIJE OSEBNOSTI**1. MOTIVACIJSKE (psihodinamične) TEORIJE OS.**

Velik poudarek dajejo motivacijskim dejavnikom – nagonom, potrebam in drugim motivom. Avtorji: Freud, Jung, Adler, Maslow)**2. TIPOLOŠKE IN DISPOZICIJSKE OS.** Ta teorija je usmerjena predvsem na strukturne dejavnike osebnosti. Zanima jo osebnostne lastnosti, ko so jih poimenovali tipološki oz. dimenzionalno. Avtorji: Eysenck, Allport, Guilford)**3. BIOLOŠKE TEORIJE OS.** Ta teorija vidi osebnostno delovanje kot rezultat genetskih in

vrstno specifičnih bioloških dejavnikov. Avtorji: **4. VEDENJSKE TEORIJE OS.** Tu prevladuje ekstrapersonalni vidik osebnosti. Izvore osebnosti iščejo v povezavi med manifestnimi osebnostnimi spremenljivkami – dražljaji. Avtorji: Dollard, Skinner, Miller **5. SOCIALNE TEORIJE OS.** Na osebnost naj bi predvsem vplivali socialni dejavniki. Avtorji: Vigotski, Mead **6. FENOMENOLOŠKE, EKSISTENCIALNE IN HUMANISTIČNE TEORIJE OS.** Temelj razlaganja osebnosti je subjektivnost. Avtorji: Maslow, Rogers **7. KOGNITIVNE IN SOCIALNO KOGNITIVNE TEORIJE OS.** Človek je bitje, ki spoznava, raziskuje in razlaga svet, v katerem živi. Avtorji: Kelly, Piaget, Carver **8. INTERGRALISTIČNE TEORIJE OS.** Osebnost ne moremo razložiti, če ne upoštevamo inerpersonalni in ekstrapersonalne dejavnike, saj med njima obstajajo veliko število inerakcij. Avtorji: Lewin, Allport, Murphy

Hierarhični strukturni modeli v psihologiji (na področju osebnosti, intelekta in vrednot): kaj je njihovo bistvo, v čem se razlikujejo od drugih strukturnih modelov (npr. tipoloških, nehierarhičnih¹⁾), s katerimi metodološkimi pristopi jih preverjamo; kateri so najbolj uveljavljeni in kaj so njihovi glavni izsledki; nekoliko bolj natančno opišite enega izmed njih in ga primerjajte z drugimi modeli na istem področju

Informacije o temperamentu in konativnem prostoru osebnosti. Poteze in temeljne dimenzije nam dajejo skoncentrirano informacijo o osebnosti in medosebnih razlikah. Med praktično vsemi intelektualnimi dosežki obstaja določena korelacija. Nekatere testne naloge resda korehirajo med seboj bolj kot z drugimi testnimi nalogami. Niti splošni, niti skupinski faktorji ne pojasnjujejo posameznih dosežkov v celoti. **PODROČJE VREDNOT:** vrednostne velekategorije, vrednotni tipi, vrednotne kategorije srednjega obsega, posamezne vrednote. Od drugih se ti strukturni modeli razlikujejo v tem, da so hierarhično strukturirani, se ocenjujejo in presojujejo strogo po logično filozofskih ali drugih znanstvenih kriterijih., najpogosteje je uporabljen multivariantni pristop. Uporabljajo se multivariantne analize (faktorska, multidimenzionalno skahiranje (facetna analiza), klusterska analiza, multianalize nam najprej reducirajo nepregledno množico spremenljivk. Te areducirajo na manjše število novih spremenljivk, ki so s prejšnjimi bistveno povezane.) ene najbolj pogostih je faktorska analiza. Gre za posebno matematično statistične postopke, ki nam omogočajo, da iz določenega števila sprememb, ki korelirajo med seboj izračunamo manjše število novih spremenljivk, ki med seboj ne korelirajo. Smisel je, da odkrijemo tisto kombinacijo koreliranih spremenljivk, ki nam pojasni kar največ variabilnosti v celotni interkorelacijski matriki spremenljivk. Z njo ugotovimo katere lastnosti sodijo glede na latentne dimenzije bolj skupaj in katere bolj narazen. Klusterska analiza pove v kakšne gruče lahko razvrstimo

osebnostne lastnosti na osnovi medsebojnih korelacij. Diskriminantna analiza: z njo lahko izračunamo vrednosti latentne dimenzije, ki najbolj nasiča prav tiste spremenljivke, kjer so največje razlike med pripadniki različnih skupin.

Dednost in okolje kot podlaga osebnostnega razvoja: definirajte pojma dednosti in okolja, opišite metodološke principe ugotavljanja vplivov dednosti in okolja, razložite pojem dedljivosti (hereditarnosti, heritabilnosti), razčlenite odvisnost od dednosti in okolja pri najpomembnejših psiholoških spremenljivkah (osebnostne dimenzije, sposobnosti, samopodoba, spol, vrednote), praktični pomen izsledkov o vplivu dednosti in okolja (zlasti za vzgojo).

Naše telesno in duševno delovanje je odvisno od treh temeljnih dejavnikov – dednosti, okolja, samodejavnosti. Dedne zasnove določajo meje, znotraj katerih se kaka lastnost pod vplivom okolja ali samodejavnosti razvije **DEDNOST**. Vsaka spolna celica prispeva k novemu osebkju po 23 kromosomov. Na kromosomih je razvrščeno ogromno število dednih zasnov ali genov. Dedne zasnove bistveno vplivajo na vrsto posameznikovih lastnosti (spol, barva las, oči, krvno skupino, telesno zgradbo...). Dednost vpliva seveda tudi na duševne značilnosti. Vpliv dednosti na različne lastnosti ni enak. Pri nekaterih značilnostih je večji, pri drugih manjši. Dednost močno vpliva na nekatere duševne, vedenjske in osebnostne lastnosti, zlasti na sposobnosti in na nekatere poteze temperamenta. Vpliva tudi na nekatere osebnostne in duševne motnje. **OKOLJE** Vplivi okolja omogočajo, da se razvijejo in uresničijo vse lastnosti posameznika. Vsak organizem je odvisen od svojega okolja in je ste tem okoljem povezan v vzajemni sistem. Človek izmenjuje s sovjim okoljem snovi, energijo in informacije. Vse bolj pa tudi sam vpliva na okolje. Ti vplivi niso vedno koristni. Velik del našega okolja je že proizvod človekovih prizadevanj-. Tako lahko razlikujemo med naravnim in kulturnim okolje. Na okolje lahko gledamo kot skupek dražljajev, ki učinkujejo na organizem. **METODOLOŠKI PRINCIPI UGOTAVLJANJA VPLIVOV DEDNOSTI IN OKOLJA** Posvojitvene študije (podobnost otrok z biološkimi oz. krušnimi starši) Primerjave enojajčnih dvojčkov, ki imajo enake dedne zasnove, z dvojajčnimi dvojčki in drugimi sorodnimi in ne sorodnimi pari. Primerjave enojajčnih dvojčkov, ki živijo skupaj in enojajčnih dvojčkov, ki živijo ločeno **DEDLJIVOST (HEREDITARNOST)** Jakost vplivov dednosti merimo s posebnimi koeficienti hereditarnosti (dednosti) ki jih lahko izračunamo iz ustreznih raziskovanih podatkov. Vrednosti koeficientov segajo od 0 (nobenega vpliva dednosti, npr. določanju materinega jezika). Do 1.00 (maksimalni vpliv dednosti, npr. pri krvnih skupinah). **ODVISNOST OD DEDNOSTI IN OKOLJA** Osebnostne dimenzije-dednost, sposobnosti- dednost, samopodoba – okolje, spol – dednost, vrednote – okolje...**PRAKTIČNI POMEN**

IZSLEDKOV O VPLIVU DEDNOSTI IN OKOLJA Družbeno in kulturno okolje je za človeka posebno pomembno. Njegovi vplivi nas usmerjajo, ko se razvijamo v osebnost, ki je zmožna živeti skupaj drugimi v socialno bitje (proces socializacije), pri tem so pomembne osebe, skupne in ustanove, ki jim pravimo agensi socializacije.

Pogosto se pojavlja vprašanje, kateri dejavnik je pomembnejši pri oblikovanju duševnih in osebnih lastnosti: dednost ali okolje. Družinsko okolje in družinski vplivi so bili in ostajajo za človeka glavni dejavnik socializacije in osebnostnega oblikovanja. Posebno pomembno oblikujejo osebnost načrtni in trajni vplivi, ki jih označujemo kot vzgojo. Koleracije med vzgojnimi slogi in osebnostno strukturo mladostnikov ter odraslih se gibljejo le okrog 0,3. nizek vzgojni koeficient nas torej ne sme prevarati, pove nam, koliko prispevajo razlike v vzgoji k razlikam v osebnosti, ne pove pa nam, kolik o vzgoja nasploh prispeva k oblikovanju osebnosti. Poleg vzgoje so tu drugi dejavniki okolja, ki jih ne smemo zanemariti: vpliv vrstnikov, vpliv bratov in sester, dalje vrsta osebnih, od vzgoje ne odvisnih posameznikov izkušenj, vpliv zabavnih medijev... Tu sta še povsem enakovredna dejavnika: dednost (genetski vplivi) in lastna dejavnost posameznika. Prav tako obstajajo med vzgojnimi slogi tudi velike razlike med vzgojnimi faktorji, med družinami, šolami... Dejansko lahko ogromno razlik v vzgojnem slogu razporedimo vzdolž treh velikih dimenzij ali koordinat. Posebno pomembni sta dve dimenziji: Prva razlikuje vzgojni slog, ki ga označuje čustvena toplina od sloga, ki ga označuje hladen odklonilen in morda celo sovražen odnos. Druga dimenzija loči vzgojne sloge, za katere je značilen močan nadzor od vzgoje, kjer je nadzor minimalen, svoboda pa maksimalna. Tretja dimenzija pojasnjuje manj razlik v vzgoji, vendar je kljub temu pomembna, saj označuje na eni strani miren in nekam odmaknjen odnos do otroka, na drugi strani pa vzgojo, v katero se starši ali vzgojitelji vpletajo s pretirano, nevrotično zaskrbljenostjo in bojznijo. Videti je da noben od ekstremnih vidikov te dimenzije ne vpliva ugodno, e niti močna kontrola, niti popolna permisivnost.

Opišite vlogo treh glavnih izvorov obnašanja, osebe, situacije in interakcije: opredelite teoretske pozicije personalizma, situacionizma in interakcionizma; kako so se te pozicije razvijale in kako je potekalo njihovo raziskovalno preverjanje; kako razlagajo človekovo konsistentno (trajno, dosledno, stabilno) in distinktivno (razlikovalno, variabilno) obnašanje. Eno najpomembnejših vprašanj celotne psihologije je kaj vse vpliva na naše obnašanje. Večina pomembnih raziskovalcev osebnosti se strinja, da lahko govorimo o treh temeljnih izvorih obnašanja: prvi izvor je oseba sama, drugi izvor je situacija, v kateri se nahaja in tretji izvor je interakcija med osebo in situacijo. **Trije izvori obnašanja: 1.** Oseba sama je nesporni vir lastnega obnašanja in doživljanja. To velja prav gotovo za vse tiste značilnosti in zasnove (dispozicije), ki jih tako rekoč prinašamo s sabo na svet. Mnoge duševne in osebnostne lastnosti se razvijajo pod vplivom vrojenih dednih zasnov.

Pomembne so zlasti tri vrste notranjih dispozicij. Prvo sestavljajo motivacijske ali dinamične dispozicije (gibala, silnice): naše potrebe, nagoni, motivi, cilji. V drugi skupini so strukturne dispozicije, zlasti osebne poteze in dimenzije (npr. ekstravertnost). V tretjo vrsto pa uvrščamo sposobnosti in druge kognitivne lastnosti (npr. inteligentnost)². Drugi vir našega obnašanja je zunanja situacija. Na naše obnašanje vplivajo dražljaji in pobude iz okolja; posebno pogosto in močno vplivajo drugi ljudje (družbeno ali socialno okolje)³. Tretji vir je sovplivanje ali interakcija med osebo in situacijo. Kako bomo doživljali in kako se bomo obnašali v določeni situaciji je odvisno od naših osebnih značilnosti. In nasprotno: od situacije je odvisno ali bo določena oseba značilnost pokazala ali ne. Na vedenje torej ne vplivajo samo situacije in osebnost, marveč tudi specifični načini interakcije med obema viroma. **PRVOTNI PERSONALIZEM IN SITUACIONIZEM** Naše obnašanje je zelo raznovrstno, zato je logično da se sprašujemo, koliko je odvisno od treh izvornih dejavnikov. Ameriški psiholog Gordon Allport (proti koncu tridesetih let) je utemeljeval potrebo po raziskovanju osebnosti prav z dejstvom, da je treba psihološko pojasniti tudi tisto obnašanje posameznikov, ki je trajno in se pojavlja v različnih situacijah. V našem obnašanju je veliko trajnih in doslednih značilnosti, teh pa po njegovem mnenju ne moremo pripisovati spremenljivim dražljajem in situacijam, temveč nečemu kar je prav tako trajno in dosledno. In to so lahko samo osebne značilnosti, osebne lastnosti in poteze. Ocene vpliva dispozicionalnih, situacijskih in interakcijskih vplivov na obnašanje so pri različnih raziskovalcih različne. Mischel (1968) je menil, da je bilo napačno sklepanje, da je transsituacijsko doslednost v obnašanju mogoče razložiti le z osebnostnimi dispozicijami, ki so tudi same trajne in dosledne. Pri tem sklepanju preprosto spregledamo dejstvo, da so tudi mnoge življenjske situacije zelo konsistentne in nespremenljive. Tako lahko tudi z njimi pojasnimo trajne, osebne pomembne značilnosti v obnašanju. **INTERAKCIONIZEM** Tudi če upoštevamo vse tri vire obnašanja, ostaja še večji del obnašanja nepojasnen. Če odmislimo tisti del nepojasnjene variance v obnašanju, ki gre na račun statističnega rizika, je videti, da ostaja velik del obnašanja, ki ga ni mogoče pojasniti s tremi temeljnimi izvori. V običajnih raziskavah si prizadevamo, da bi dokazovali vpliv določenih dejavnikov. Naše delovanje je torej posledica delovanja velikega števila vzročnih dejavnikov: tako situacijskih kot osebnostnih. Naša predvidevanja in napovedi bodo seveda tem točnejše, čim več teh dejavnikov bomo poznali. Glavni razlog za napačno predvidevanje v življenju je prav dejstvo, da ne upoštevamo pomembnih situacijskih ali pa osebnostnih vplivov. Pogosto imamo sami občutek ali je neka lastnost naša konsistentna lastnost ali ne. Raziskave so potrdile, da lastnosti ki se nam zdijo bolj konsistentne, v večji meri napovedujejo dejansko obnašanje. (str. 89)

Vpliv osebnosti na učno uspešnost: kateri dejavniki osebnosti vplivajo na učni uspeh in kako; kakšen je vpliv sposobnosti (katerih), kakšen je vpliv

temeljnih dimenzij osebnosti in petih velikih faktorjev; kako se z učno uspešnostjo povezujejo drugi osebnostnih dejavniki, npr. samopodoba, samospoštovanje, motivi, vrednote; kateri izmed navedenih dejavnikov najbolj vplivajo na učni uspeh (rangirajte); kako je njihov vpliv razporejen na različnih ravneh šolanja. Na učni uspeh vplivajo različne sposobnosti,

predvsem inteligentnost, ki korelira 0,50 z uspehom, kar predstavlja 25% razlik pri učnem uspehu. Prav tako na uspeh vplivajo osebnostne poteze, dimenzije in slogi (vestnost, marljivost, vztrajnost, izoblikovanje delovnih navad,..., za njih Cattell ocenjuje, da prispevajo do 40% razpona pri učnem uspehu. Pomembne so tudi dinamične(motivacijske) sposobnosti (motivi, interesi, vrednote), ki prispevajo okoli 20% razpona pri šolskem uspehu. Našteti dejavniki tako skupno nanesejo od 60%-90% vpliva, ostalo pa odpade na vpliv situacijskih faktorjev, prehodnih značilnosti, prehodno delujoča osebnostna stanja, razpoloženja in vloge. Zgoraj navedene lastnosti na uspeh delujejo v smislu koliko si prizadevamo, kaj hočemo, znamo kaj oz. koliko zmoremo. Poznamo mnogo lastnosti vendar se ponavadi osredotočimo na telesne, na primer statične (moč) in gibalne, ter duševne, na primer umske in čutno-zaznavne. Te so povezane z zmogljivostjo, dosežki in uspešnostjo. S kombinacijo različnih sposobnosti se lahko prilagajamo zahtevnosti nalogam, splošne sposobnosti se sestavljajo v kompleksnejše in tako dosežemo boljše rezultate. Sposobnosti res predstavljajo potencial, ne pa tudi dejanskih dosežkov, saj se končni uspeh oz. izkoriščenost psihofizičnih sposobnosti kombinira z znanjem, motivacijo,...**Samopodoba** je psihološki mehanizem, ki pomembno uravnava posameznikovo ravnanje in doživljanje, to se kaže tudi pri učni uspešnosti, saj hoče vsak vzdrževati relativno visoko stopnjo samovrednotenja, osebna psihološka »specifična teža« mora biti nekoliko nad težo, ki jo prisojamo drugim, zato bomo dajali prednost tistemu področju, ki nam dviguje težo, na obrobje pa bomo odrinili neuspešna področja. Zato neuspehi v šoli lahko vplivajo na prevrednotenje ranga šolskega uspeha na nižjo stopnjo, v ospredje pa bodo stopila uspešna področja (šport...). Raziskave kažejo, da ima osebnostna struktura, vključujoč motivacijske poteze precejšen vpliv na učni uspeh od osnovne šole do univerze, vendar se pomembnost različnih lastnosti spreminja. Do nedavnega je bila v ospredju psihologov, pri učnem uspehu, inteligentnost, sedaj pa so se osredotočili tudi na področje osebnostnih potez, temperamenta in motivacijskih potez. K šolski uspešnosti veliko prispeva inteligentnost, a enako doda nadjaz (vestnost, marljivost). Pozitivno na uspeh vpliva tudi čustvena stabilnost, samostojnost, osebnostna urejenost ter samokontrola in občutek za odgovornost. Pomembno pa prispevajo tudi druge komponente npr. družabnost in prijaznost, drznost in pogum, vsaj v OŠ so ekstravertni učenci uspešnejši, kasneje pa se ta podoba spremeni. Uspešnejši so tudi smeli učenci, ki radi pokažejo svoje znanje in nimajo treme. Negativno na uspeh pa vplivajo razdražljivost, zgovornost, živahnost, občutljivost, pretirano fantaziranje in pomanjkanje praktičnosti ter nervoznost.

Zanimivo je tudi, da so v OŠ in SŠ uspešnejši tisti z osebnostnimi lastnostmi kot sta mirnost in podredljivost, ne pa dominantnost, kar je morda posledica pasivnega učenja. Na univerzi pa se slika obrne, še zlasti na podiplomskem študiju in med raziskovalci, kjer je očitno, da so dominantne osebe uspešnejše. Podobne spremembe lahko opazimo tudi drugje, živahni, zgovorni in ekscentrični so v šoli manj uspešni kot molčeči in mirni, toda zunaj šole se raje poslušajo ravnino njih, po drugi strani so visoko kreativni in izvirni misleci navadno nezgovorni in samozadostni. Prav tako so introvertirani ponavadi uspešnejši od ekstravertiranih pri slovnici in besednem zakladu. Ekstraverti imajo boljši uspeh še na srednji šoli, nato pa se stvar povsem obrne. Verjetno jim družbena atmosfera v OŠ in SŠ bolj ustreza, medtem ko avtonomna in individualna atmosfera na univerzi ustreza introvertitanim. Podobno na univerzi še naraste prediktivna moč osebnostne urejenosti, integriranosti in samokontrole. Poleg navedenih lastnosti na šolski uspeh vplivajo tudi motivacijske sposobnosti, to velja za trajne motivacijske naravnosti kot za interese in vrednote. S tem področjem se je prav tako ukvarjal Cattell. Ugotovil je, da imajo boljši uspeh integrirani, kontrolirani, samodisciplinirani, odgovorni (sentiment jaza) in učenci, ki so vestni, vztrajni, marljivi in izpolnjujejo dolžnosti (sentiment nadjaza). Pozitivno k uspehu prispeva tudi motiv radovednosti. Po drugi strani pa vidimo, da lahko seksualnost, agresivnost in samoljubje na temeljnem nivoju motivacije ovira učni uspeh, morda zaradi zmanjšanosti osredotočenosti na učenje, ali pa je vzrok temu okolje, ki tako vedenje zavrača, kar se lahko kaže kot večja strogost pri ocenjevanju. Moramo pa vzeti na znanje, da je agresivnost velikokrat bolj posledica kot pa vzrok slabega uspeha, ki prispeva k frustracijam. Prav tako narcizem ne gre skupaj s samožrtvovanjem, ki ga uspešno učenje zahteva. Ne smemo prezreti še nagonske energije, ki lahko uspešno sublimira in spodbuja večjo uspešnost. Osebnostne razlike verjetno bolj vplivajo na uspeh na fakulteti, študenti so namreč že precej selekcionirani glede na sposobnosti, variabilnost, motive, interese in vrednote. **Kako bi razložil nastanek, potek in odpravljanje psihičnih motenj z vidika naslednjih teoretskih prespektiv v psihologiji: psihodinamske, humanistične in eksistencialne, vedenjsko kognitivne**

PSIHODINAMSKA PERSPEKTIVA Že od malega moramo svoje gonske impulze prilagajati realnosti. Funkcijo prilagajanja realnosti prevzema oblikujoči se posameznikov jaz. Ko libidni impulzi in težnje trčijo na preveliko nasprotovanje nadjaza, se jih posameznikov jaz skuša ubraniti, tako da jim ne dovoli vstopa v zavest- takšni impulzi so za našo zavest preveč nesprejemljivi in bi v svoji neposredni obliki ogrozili naše duševno ravnovesje. V našem jazu se zgane nezavedna cenzura in sproži obrambne mehanizme, med katerimi je najpogostejši potlačevanje- kar pomeni da neki dogodek ali izkušnjo potisnemo v nezavedno. Hujša ali trajnejša zavrtost libidnih ali agresivnih teženj stopnjuje napetost- takšno stanje povečane napetosti pogosto doživljamo kot stanje tesnobe, ki je temeljni čustveni znak nevrotske motenosti. Poleg tesnobe se lahko

začnejo pojavljati tudi nevrotski simptomi, pojavljajo pa se kot nekakšni poudarjeni obrambni mehanizmi. Če so se v posameznih razvojnih fazah pojavile resne motnje, bo razvoj v tej fazi zastal. Pojavila se bo fiksacija na razvojno obdobje (oralna, analna, falična) in simptomi bodo imeli obeležje prav tega obdobja. Pri nevrotskem značaju pa se razvijejo lastnosti, ki jih posameznik integrira v samega sebe, postanejo del njegovega značaja. **HUMANISTIČNA PERSPEKTIVA** Pri nemotenem razvoju osebnosti ohranja posameznik zvestobo svoji lastni naravi, ohranja kongruentnost in razvija potenciale. Po Rogersovi formulaciji se mora posameznik oddaljevati od nepravde samega sebe, od samega sebe, kakršen ni. Vsakršno oviranje prostega osebnostnega smorazvoja pomeni potencialno motenje osebnostne organizacije, ki v svojem pozitivnem smislu terja kongruentnost med predstavo o sebi in organizmičnimi težnjami. Če organizmične težnje naletijo na odpor okolja in povzročijo konfliktna izkustva, se lahko zgodi, da jih posameznik začne negirati- izkustva so potisnjena na raven nezavednega. Jaz postane obrambno nastrojen, formirajo se nevrotski vzorci vedenja: bojazni, umikanje, kompulzivnost, občutja ogroženosti, krivda, izguba samospoštovanja. Psihoterapija je podrejena osnovnemu namenu, da osvobodi proces osebnostne rasti in sicer s tem, da osvobodi nastalo inkongruentnost in njene posledice. Po Rogersu je najbolje da je razvoj posameznika svoboden od začetka, če temu ni takonastopijo motnje- v psihoterapiji je treba najprej ustvariti osnovne pogoje, ki bodo za naprej zagotavljali, da bo proces osebnostne rasti obnovljen in da bo spet normalno potekal. **EKSISTENCIALNA PERSPEKTIVA** Temeljni problem logoterapije je soočanje z bivanjsko praznino, ki se kaže v stopnjevanih občutkih dolgčasa, apatije, brezveznosti, ...skrajni odzivi na eksistencialni vakuum se kažejo v nasilju, depresiji, seganju po drogah in samomorilnosti. Psihoterapevtsko posredovanje omogoča posamezniku soočanje s svojimi življenjskimi nalogami in ponovno občutenje odgovornosti in s tem smiselnosti. Cilj logoterapije kot terapije je, da posameznik ponovno prevzame odgovornost zase v svoje roke. Frankl je priporočal nasprotno namero kot tehnični pripomoček pri odpravljanju simptomov. Druga tehnika je namerna nepozornost. Stvari, ki so po naravi stranski učinek neke dejavnosti, nam ne smejo postati cilj. **Vedenjsko kognitivne** V sodobni psi. Se vse bolj uveljavlja prepričanje, da so psihične in osebnostne motnje posledica kognitivnega delovanja. Če se pri posamezniku oblikujejo kognicije, ki mu stvarnost prikazujejo v neperspektivni luči, se lahko odzove s tesnobo, občutji krivde, depresivnostjo, pa tudi z jezo, sovraštvom, agresijo. Način, kako zaznavamo in tolmačimo dogajanja in situacije, povzroča naše emocionalne in druge reakcije. Izkrivljena zaznavanja, ki izvirajo iz neustreznih kognitivnih shem, so razlog za emocionalne in druge psihične težave in motnje. Kognitivna psihoterapija je usmerjena neposredno k reševanju posameznikove problemske situacije. **Kako bi razložil razvoj osebnosti z vidika: Freudove teorije, Jungove teorije, petfaktorskega modela osebnosti,**

klasične vedenjske teorije osebnosti, humanističnih in eksistencialnih teorij osebnosti (Maslow, Rogers, Frankl), vedenjske genetike (vplivov dednosti in okolja) Freudovska t.

Spolni gon naj bi po Freudu začel delovati že v najzgodnejši dobi. Najprej, že v prvem letu starosti, se delovanje spolnosti osredotoča na sesanje in grizenje (oralna stopnja), nato se v drugem letu začne otroško spolno zadovoljstvo (libido) preusmerjati k funkcijam izločanja (analna stopnja). Temu sledi po krajši vmesni uretralni fazi falična stopnja (med 4 in 6 letom), ko se nagona energija usmerja k spolnim organom. Vendar se šele po daljšem obdobju latence, ki traja do konca pubertete, pojavi prava spolna in osebna zrelost, ki omogoča zrele spolne odnose in osebne odnose (genitalna faza). V falični fazi se dogajajo zapleti, ki so zelo pomembni za posameznikov razvoj. Otroci so v začetku te razvojne stopnje močno nagonsko navezani na starše nasprotnega spola. Njihova otroška spolna navezanost pa se sooči z močnejšo vlogo staršev istega spola. Ti postanejo tako nekakšni nezavedni rivali; vendar si otrok prave rivalitete ne more privoščiti (kaznovanje). Naraščajoča napetost bi ogrozila otrokovo duševno ravnovesje, a z razvojem pride tudi do zapleta. Do normalne razrešitve tega zapleta pride tako, da se otrok odpove spolnim težnjam do staršev nasprotnega spola in da potlači sovražne impulze do staršev istega spola in se močno poistoveti z njimi (identifikacija). To mu pozneje omogoči, da lažje prevzame svojo lastno spolno vlogo in naveže normalne odnose s partnerji nasprotnega spola. **JUNGOVA TEORIJA** Jung sicer ni posebno natančno opisoval stopenj osebne razvoja, vendar pa je odločno zavrnil freudovsko shemo o razvoju osebnosti, ki se kvalitativno konča na koncu adolescence. Jung meni, da poteka razvoj osebnosti v dveh velikih življenjskih obdobjih. Meja med obema so nekako štirideseta leta. V prvem obdobju prevladujejo dozorevanje, vplivi zunanjega sveta in razvijanje duševnosti. V tej dobi je treba razviti osnovne potenciale, zadovoljiti temeljne potrebe in premagati temeljne konflikte. Šele od srednjih let dalje pa lahko govorimo o pravi duševni rasti, ki ji daje pečat proces individualizacije, približevanje sebstvu in njegovi totalnosti. Posameznik začne slediti svojemu sebstvu, svoji globinski modrosti in transcendirati nižje stopnje osebnosti. To je seveda idealni model, ki ga v življenju zaradi motenj in ovir pogosto ljudje ne dosežejo. Če prevladajo konfliktni vidiki osebnosti, deluje osebnost razcepljeno – zlasti potlačeni deli osebnosti prevzamejo vsak svoj del oblasti in individualizacija v pravem pomenu ni mogoča. Jung dejansko meni, da je neke vrste (multiplo) stanje osebnosti precej pogosto.

Po vedenjskih teorijah se posameznik rodi z relativno omejenim vzorcem obnašanja. V procesih pogojevanja, učenja in posnemanja pa nastajajo vedno novi in vse bolj zapleteni vzorci obnašanja. Tako se posameznikova osebnost postopno oblikuje kot skupek izidov pogojevanja, učenja in izkušenj. Človek se od malega uči, vendar v procesih učenja ni pasiven: sam sproža svoja dejanja, in če naleti na dober odziv (nagrada), se ta dejanja utrjujejo in postajajo del

njegovega trajnega obnašanja. In kot učijo, pogojujejo in nadzirajo drugi nas, tako se tudi sami naučimo učiti, pogojevati in nadzirati druge in same sebe. Po vedenjskih pojmovanjih posameznikova osebnost torej ni toliko rezultat nagonov, motivacijskih in dispozicijskih dejavnikov, kolikor rezultanta vplivov okolja in učenja. Osebnost predstavlja relativno značilni sklop vedenj, ki so se oblikovala pod vplivom izkušenj, različnih oblik pogojevanja in učenja. Na dražljaje se odzivamo z različnimi odzivi, nekateri od teh odzivov pa imajo za posameznika večjo vrednost, ker pomenijo zadovoljitev (redukcijo) neke motivacijske težnje (gona). Po mnenju behaviouristov se pod vplivom dražljajev, ki ojačujejo različne odzive (ojačevalci), oblikujejo relativno stabilni vzorci obnašanja, navade. Osebnost tvori skupek takšnih navad. Zaradi zelo različnih izkušenj in učenja se pri posameznikih oblikujejo tudi različni sklopi navad. S tem lahko z vedenjskega vidika razložimo velike medosebne razlike.

Rogersovo pojmovanje osebnosti temelji na domnevi, da je težnja k spontanemu razvijanju samega sebe naravna in sama po sebi pozitivna. Kot pravi, je za posameznika značilna težnja k rasti, k samoaktualizaciji, ki je izvor in je očitna v vsem organskem in človeškem življenju - žene ga k širjenju, ekspanziji, avtonomiji, razvijanju, dozorevanju. To težnjo najdemo lahko globoko zakopano pod plastmi otrdelih psiholoških obramb, toda po avtorjevem prepričanju obstaja v vsakem posamezniku in samo čaka na prave okoliščine, da se lahko izrazi in uresniči.

Ob ustreznih pogojih, ki niso zelo omejujoči, se torej vsi gibljemo k zrelosti, samoizpopolnjevanju in k pozitivnim medsebojnim odnosom. Če prevladujejo ugodni pogoji, se čutimo bolj svobodne, postanemo tudi bolj razumevajoči in občutljivi. Tedaj spoznamo tudi tiste aspekte svojega delovanja, ki jih morda nismo zavestno sprejemali, ampak smo jih zaradi pritiskov in obramb zanikali oz. izkrivljali.

Rogers meni, da je za posameznika najbolj pomembno, ali lahko razvije predstavo o sebi, ki resnično ustreza njegovi naravi. Če je predstava o sebi skladna (kongruentna) z dejanskimi značilnostmi posameznika, potem se lahko ta res normalno in nemoteno razvija, lahko uresniči svoje dejanske potenciale. Pogosto pa okolje ne odobrava določenih lastnosti posameznika. Te lastnosti zato posameznik potlači, samemu sebi in drugim jih skuša zatajiti. S tem jih odstrani iz svoje samopodobe, ki postane nekongruentna z dejanskim stanjem. Nekongruentnost posameznik občuti nezavedno ali zavestno kot motnjo, kot oviranje lastnega osebnostnega razvoja.

Abraham Maslow je še posebej poudarjal pomen samoaktualizacije v posameznikovem življenju. Vendar pa se začne ta temeljna osebnostna težnja zares izražati šele tedaj, ko so v primerni meri zadovoljene druge, hierarhično nižje potrebe in motivi. V tej hierarhiji so najbolj prvotne fiziološke potrebe (po kisiku, hrani, vodi...). Te potrebe so najbolj elementarne, pri njih najtežje prenašamo nezadovoljnost. Šele ko jih zadovoljimo, se lahko začno javljati

naslednje, višje potrebe: potrebe po varnosti, po ljubezni in naklonjenosti, potrebe po ugledu in spoštovanju. Ko pa so vse te potrebe zadovoljene, se začnemo sami od sebe usmerjati k uresničevanju svojih potencialov, k samoizpopolnjevanju (samoaktualizaciji). Aktualne postanejo ne posamezne potrebe in cilji, temveč splošna težnja po uresničevanju lastnih potencialov in talentov. Psihološko in osebno so za nas pomembnejše višje potrebe, ker pomenijo širjenje in osvobajanje osebnosti.

Po Viktorju Franklu ne more biti temeljno vodilo človeka niti ugodje, niti volja po moči. Celotna samoaktualizacija ni dokončna in najpomembnejši človekov motiv. Osnovni motiv je težnja (volja do smisla). To je če so vsi drugi cilji in potrebe zadovoljene, je lahko posameznik v bistvu nezadovoljen, če ima občutek, da njegovo življenje nima prave vrednosti in smisla. Pojavi se občutje bivanjske praznine in z njo povezana noogena nevroza (noogena ali duhovna dimenzija v kateri se prepletajo: svoboda, odgovornost, smiselnost, eksistencialna praznina). V življenju ali zunaj njega mora vsakdo najti nekaj, kar osmišlja njegovo existenco. To pa je po Franklu mogoče najti celo v sila neugodnih razmerah in okoliščinah, da, celo v najhujšem odpovedovanju in trpljenju. Najpogosteje najdejo ljudje smisel v upanju, ustvarjalnem delu, veri in zlasti v ljubezni. Če se pri posameznikih pojavlja občutje življenjske nesmiselnosti (praznina), jim je treba pomagati pri osmišljanju lastnega življenja. Ta cilj ima **Franklova** psihoterapevtska smer-logoterapija. Iz implicitne teorije osebnosti se je oblikoval petfaktorski model osebnosti ali kar model petih velikih: ekstravertnost, prijetnost, vestnost, nevroticizem in odprtost, ki jih lahko tolmačimo kot prave temeljne dimenzije osebnosti. Skladno s teorijo so ugotavljali razvojne zakonitosti petih velikih: od mladostništva dalje s starostjo upadajo ekstravertnost, nevroticizem in odprtost, medtem ko naraščata prijetnost in zlasti vestnost in ti trendi so videti medkulturno dokaj stabilni. Zato pa je v adolescenci opaziti pomemben porast odprtosti, medtem ko druge dimenzije ostajajo stabilne. Stabilnost osebnostnih dimenzij je očitno najmanjša v otroštvu, nato pa nastopijo obdobja stabilizacije po 20. letu, po 30. letu dozori in se dokončno stabilizirajo v zrelih letih med 50. in 70. letom. Ti trendi razvoja in stabilizacije osebnostnih dimenzij so verjetno genetsko programirani, se pa ujemajo tudi s spreminjanjem življenjskih razmer. Navsezadnje je celo zelo verjetno, da so se evolijsko razvili tisti genski mehanizmi, ki uravnavajo razvoj temeljnih dimenzij tako, da se ujema z življenjskimi razmerami. Ker je osebni razvoj tudi genetsko determiniran, se mora družba morda bolj prilagajati osebni strukturi, kot obratno: organizirana mora biti tako, da bo treba pomembne odgovornosti prevzemati v srednji odraslosti, ko smo bolj vestni, stabilni in altruistični. **Pomen vrednot in vrednotnih usmeritev v življenju: v kolikšni meri lahko na osnovi vrednotnih usmeritev posameznika napovedujemo kratkoročne in dolgoročne odločitve in izbire**

(za šolanje, poklic, partnerja, družinsko življenje in otroke, versko in politično orientacijo), psihično blagostanje, odnos do tujcev in priseljencev.

Vrednote so kompleksen pojav, saj se povezujejo tako s **čustvenimi**, kot z **motivacijskimi** (voljnimi) in kognitivnimi procesi. Vrednote v pravem pomenu besede se pri posamezniku verjetno oblikujejo šele v najstniških letih, čeprav seveda že veliko prej vrednoti različne pojave in objekte. Zrelo pojmovanje vrednot namreč zahteva oblikovanje zmožnosti abstraktnega mišljenja, to pa sovpada z leti pubertete in zgodnje adolescence.

Vrednote imajo nedvomno pomembno vlogo v našem življenju. Upravičeno jih označujemo kot **življenjska vodila**. Zato ne moremo biti presenečeni, če so povezane z vsemi pomembnimi demografskimi spremenljivkami, z odločitvami v šolanju, poklicu, z idejnimi, verskimi in političnimi opredelitvami (usmerjenostmi). Vrednote so pomembne zlasti pri **dolgoročnem življenjskem usmerjanju** pa tudi pri kratkoročnih odločitvah so mnogokrat pomembne. Dejstvo je seveda, da naše obnašanje ni vedno usklajeno z vrednotami. To je preprosto posledica tega, da so mnoga obnašanja in odločanja pod vplivom velikega števila dejavnikov. A bolj ko gre za osebno pomembne odločitve in bolj ko se pri odločanju čutimo odgovorne, večjo težo ima pri tem naša **vrednotna orientacija**. Vrednote so del kulturne opreme posameznika, ki jo pridobimo v procesu socializacije in ki dani družbi omogoča, da reproducira svoje bistvene prvine in vzdržuje stabilnost skozi generacije.

Vrednote so svojevrstni identifikacijski znak različnih dob in kultur. V nasprotju z mnogimi psihosocialnimi pojavi, ki so bistveno bolj sprejemljivi, so vrednotne usmeritve razmeroma **stabilne**. V njih se navadno zrcali duh dobe in kulture vse dotlej, dokler se tudi sam bistveno ne spremeni. Šele ob velikih družbenih spremembah lahko pričakujemo večje spremembe tudi v vrednotnih usmeritvah.

Če obstaja področje, kjer naj bi se po pričakovanjih pokazala povezava med vrednotami in obnašanjem potem je to verjetno posameznikova **šolska in poklicna orientacija**. Lahko domnevamo, da se pojavljajo pomembne razlike v ocenjevanju pomembnosti vrednot in vrednotnih kategorij med ljudmi različnih študijskih smeri in različnih poklicev. Kolikšna pa je **povezanost študijske in poklicne izbire z vrednotnimi usmeritvami? Pomembnost** povezave je ena stvar, **stopnje povezanosti** pa druga. Nam lahko poznavanje vrednostnih usmeritev veliko ali le malo pove o izbiri študija in poklica, ter s kolikšno verjetnostjo lahko napovemo izbiro študija na podlagi vrednostnih usmeritev posameznika? Na takšna vprašanja lahko odgovorimo, če skušamo odgovoriti, kakšna je **regresijska povezanost obeh spremenljivk, vrednost na eni strani in študijske oziroma poklicne smeri na drugi strani**. Zato se tu uporabi **metoda multiple regresijske analize**, v kateri se pojavljajo posamezne vrednote in vrednotne kategorije kot napovedne, neodvisne spremenljivke in študijska oz. poklicna smer, kot odvisna spremenljivka. Rezultati, ki so navedeni v knjigi so

prepričljivo pokazali močno povezanost med vrednotami in izbiro študijske oz. poklicne usmeritve. Skrajno verjetno je, da bodo vrednote, v katerih se nedvomno zrcali in integrira interesna in motivacijska usmerjenost posameznika, udeležene pri odločitvah za šolanje, študij in poklic.

Zanima nas tudi odnos med vrednotnimi usmeritvami in političnimi orientacijami. Na podlagi slik v knjigi vidimo, da se podatki za vrednotne velekategorije zelo ujemajo. Pomembnost dionizničnih vrednot narašča s politično orientacijo v levo in upada z orientacijo v desno, medtem ko kaže pomembnost apolonskih vrednot nasproten trend.

Na podoben način lahko razčlenimo **odnos med religioznost in vrednostno usmeritvijo**. Rezultati raziskave v knjigi so jasno pokazali pomembno povezanost med stopnjo vernosti in vrednotnimi orientacijami. Analize variance so pokazale, da se pojavljajo statistično pomembne razlike glede na stopnjo vernosti pri verskih, kulturnih, varnostnih, statusnih in aktualizacijskih vrednotah, pri hedonskem tipu in pri dionizični velekategoriji vrednot. Skratka, pomen dionizičnih vrednot upada in pomen apolonskih vrednot raste s stopnjo vernosti. Izsledki raziskave v knjigi zelo prepričljivo kažejo na povezavo med vrednotnimi orientacijami na eni strani ter politično in versko orientacijo na drugi. Obenem kažejo tudi na visoko korelacijo med politično in versko orientacijo samo. Leva politična usmeritev in nevernost korelirata z **dionizičnim** polom vrednot, desna politična usmeritev in vernost pa z **apolonskim** polom vrednot.

Osebnost

Osebnost predstavlja relativno trajno in edinstveno celoto duševnih, vedenjskih in telesnih značilnosti posameznika. Osebnost ima svojo identiteto. Posameznikova osebnost je torej trajna celota njegovih značilnosti, čeprav se spreminja ohranja nekatere značilne poteze, po katerih je prepoznavna tudi po dolgem času. Doživljanje samega sebe, samozavedanje in individualna zavest so bistveni in najbolj izvorni vidiki posameznikove zavesti. Doživljanje in pojmovanje samega sebe, naš jaz in naša samopodoba dajejo pojmu osebnosti poseben smisel. Je enkratna in neponovljiva. Vse naše obnašanje je izid delovanja treh dejavnikov: SITUACIJSKIH, OSEBNOSTNIH, DEJ: INTERAKCIJE med situacijo in osebnostjo. Osebnost integrira velik del našega doživljanja in obnašanja. Psihični procesi in funkcije ne potekajo izolirano, ampak so organizirani v enkratni vzorec - OSEBNOST. GORDON W: ALPORT - osebnost je dinamična organizacija tistih psihofizičnih sistemov pri posamezniku, ki določajo značilne načine njegovega prilagajanja okolju. 6 pomembnih opredelitelvenih določil pojma osebnosti:

1. trajnost in spremenljivost
2. individualnost in splošnost
3. sestavljenost in celovitost
4. objektivnost in subjektivnost

5. določenost in avtonomnost
6. intervariabilnost in intravariabilnost

TEMELJNA DOLOČILA OSEBNOSTI

Konsistentnost - trajnost, identiteta in kontinuiteta

Distinktivnost - individualnost, osebnostne razlike

Povezanost med konsistentnosjo in distinktivnostjo - isti ljudje se pogosto podobno obnašajo v različnih situacijah, različni ljudje v enakih situacijah se različno obnašajo (individualnost).

Kompleksnost - subjektivno in objektivno, razsežja osebnosti, mnoštvo lastnosti, vidiki in področja

Organiziranost - celovitost, razvoj

Vidiki in področja osebnosti:

1. INTRAPERSONALNE razlage osebnosti (v sebi)

2. EKSTRAPERSONALNE razlage osebnosti (zunaj)

Intrapersonalno usmerjeni teoretiki dajejo prednost motivacijskim gibalom - nagoni, potrebe in motivi (psihodinamične teorije osebnosti - Freud, Adler, Murray, Levin, Maslow). Drugi pa menijo, da so najpomembnejši dejavniki osebnostne lastnosti, poteze in dimenzije (Allport, Sheldon, Guilford, Cottell, Eysenck).

Ekstrapersonalno usmerjeni teoretiki pa opozarjajo na pomen dražljajev - vedenjske teorije osebnosti (Dollard, Miller, Skinner). Drugi ekstrapersonalisti poudarjajo vlogo celostnih situacij in okolja. INTRAPERSONALNO - biološko in prirojeno, EKSTRAPERSONALNO - učenje, socializacija, kulturni vplivi in osebne izkušnje.

Kako bi razložili razvoj osebnosti z vidika:

Freudove teorije

Najbolj znana je Freudova psihoanalitična teorija. V ospredju so nagonske silnice, v ospredju je spolni nagon:

- oralna faza (sesanje in grizenje)

- libido (otroško spolno zadovoljstvo)

- falična stopnja (nagonska energija se usmeri k spolnim organom)

- genitalna faza (prava spolna in osebnostna zrelost)

Iz nagonske težnje (ono ali id) se oblikuje zavestna težnja (jaz ali ego). V falični fazi so otroci močno navezani na starša nasprotnega spola. Sledi identifikacija (odpoved spolnim težnjam do istega spola, potlačitev sovražnih impulzov do istega spola). Oblikuje se nadjaz (superego), oblikujeta se oba dela duševnosti, zavest in nezavedno. **Odkril je nezavedno duševnost.**

Jungove teorije

Poudaril vlogo nezavednega. Kolektivna nezavednost-arhetipi, prapodobe.

Najpomembnejši arhetipi so **sebstva, sence, persone, animusa**. Nasprotja so izvor libida. Introvertnost, ekstravertnost. Psihična energija je na razpolago:

čutenju, čustvovanju, mišljenju, intuiciji. Prav ta nam omogoča dožemanje nezavednih vsebin.

Petfaktorski model

1. ekstravertnost (toplina, druženje, samozavest, pozitivne emocije...)
2. prijetnost (zaupanje, odkritost, blagost, skromnost...)
3. vestnost (red, samodisciplina, preudarnost...)
4. emocionalna stabilnost (tesnoba, sovražnost, impulzivnost...)
5. kulturnost (domišljija, ideje, akcije, estetski čuti...)

Vedenjska teorija osebnosti (Dollard, Miller, Skinner)

Izvore osebnosti iščejo med **dražljaji in situacijami** na eni, ter **obnašanjem** na drugi strani. Za behavioriste je pravi predmet psihologije le obnašanje v povezavi z dražljaji. V procesu učenja, posnemanja nastajajo bolj zapleteni vzorci obnašanja.

Humanistične in eksistencialne teorije

Temelj razlaganja osebnosti je človekov **doživljajski svet**. Bolj kot nezavedni procesi je pomembno **zavedno doživljanje** (eksistencialisti). Maslow, Rogers, Frankl. Človekova (humana) osebnost se razlikuje iz sebi lastne težnje po razvoju notranjih potencialov in po telesni ter duhovni rasti.

Dednost in okolje

Dedne zasnove, oblikovanje lastnosti, značilnosti, ki se ob sovlivanju okolja razvijejo, uresničijo. Dednost močno vpliva na nekatere osebnostne lastnosti. Jakost vplivov dednosti merimo s posebnimi **koeficienti dednosti**. Človek izmenjuje z okoljem **snovi, energijo in informacije**. Odzivamo se na **celostne situacije, posebne dražljaje** (instiktivni in refleksni odzivi). Razlikujemo med naravnim okoljem ter kulturnim okoljem - le-to je bistvenega pomena za to, kako se bo razvila osebnost posameznika. Živeti skupaj z drugimi - **proces socializacije**.